

Christian Planck

Dansk Grammatik

med øvelser

PALUDAN

Christian Planck

**DANSK GRAMMATIK
MED ØVELSER**

Dansk Grammatik med øvelser

tager sit udgangspunkt i anvendt nutidsdansk. Emne for emne angives der en grammatisk regel efterfulgt af en praktisk indsætningsøvelse. Bogen er desuden forsynet med et stikordsregister.

Bogen vil kunne anvendes selvstændigt til indøvelse af dansk grammatik eller blot som opslagsbog.

Christian Planck

DANSK GRAMMATIK
MED ØVELSER

PALUDAN

DANSK GRAMMATIK
med øvelser

© Jørgen Paludans Forlag og
Christian Planck, 1982

Omslag: Lars Jeppesen
Sats: J&M Fotosats
Tilrettelægning: Peter Langford
Tryk: Special-Trykkeriet Viborg a-s

1. udgave, 5. oplag, 1999
ISBN 87 7230 655 6

Alle rettigheder forbeholdes.
Mekanisk, fotografisk eller anden gengivelse
af denne bog eller dele deraf uden forlagets
skriftlige samtykke er forbudt ifølge gældende
dansk lov om ophavsret. Undtaget herfra er
korte uddrag til brug i anmeldelser.

FORORD

Dansk Grammatik med øvelser er udarbejdet i nær tilknytning til tekstbogen:

FAMILIEN JENSEN - og alle os andre.

Nærværende grammatik vil dog også kunne anvendes selvstændigt til systematisk indøvelse af dansk grammatik eller blot som opslagsbog. Bogen forudsætter et vist elementært kendskab til grammatik.

Dansk Grammatik med øvelser tager sit udgangspunkt i anvendt nutidsdansk. Emne for emne angives der en grammatisk regel efterfulgt af en praktisk indsætningsøvelse. Bogen er endvidere forsynet med et stikordsregister.

Til de mange kolleger, der har bidraget med ideer og forslag til bogen efter at have anvendt den i deres undervisning, bringer jeg min hjerteligste tak. En særlig tak rettes til Ulla og Susanne Routledge, Ib Larsen, Christian Hiort (Berlin) og Lone Kousholt for deres konstruktive og værdifulde kritik.

Kokkedal, August 1982.

Christian Planck

INDHOLDS- FORTEGNELSE

I. Substantiver/Navneord, § 1-7

1. navneordets køn, <i>en</i> og <i>et</i>	side: 9
2. navneordenes flertalsdannelse	side: 10
3. bestemt flertal	side: 11
4. kasus?	side: 17

II. Adjektiver/Tillægsord, § 8-14

1. bøjning i ental	side: 18
2. bøjning i flertal	side: 21
3. bøjning i grad	side: 24

III. Adverbier/Biord, § 15-16

1. ægte biord	side: 28
2. uægte biord	side: 29

IV. Pronominer/Stedord, § 17-29

1. personlige stedord	side: 30
2. spørgende stedord	side: 33
3. henhørende stedord	side: 34
4. påpegende stedord	side: 37
5. ubestemte stedord	side: 41

V. Verber/Udsagnsord, § 30-43

1. ikke-sætningsdannende former		side: 48
2. sætningsdannende former		side: 52
3. mådesudsagnsord		side: 62

VI. Ordstilling, § 44-47

1. ligefrem ordstilling		side: 64
2. omvendt ordstilling		side: 65
3. placering af ægte biord		side: 66

VII. Konjunktioner/Bindeord, § 48-49

1. <i>da</i> og <i>når</i>		side: 68
2. <i>hvis</i> og <i>om</i>		side: 69

I. NAVNEORD

SUBSTANTIVER

§ 1.

ENTAL

Danske navneord har to køn, nemlig FÆLLESKØN og INTETKØN.

fælleskøn ubestemt	fælleskøn bestemt
ental	ental
en dreng	drengen
en regning	regningen
intetkøn ubestemt	intetkøn bestemt
ental	ental
et bageri	bageriet
et hus	huset

Det ubestemte kendeord hedder således i fælleskøn **en** og i intetkøn **et**, medens det bestemte kendeord i fælleskøn udtrykkes ved endelsen **-en** og i intetkøn ved endelsen **-et**.

Fordobling af slutkonsonant ved tilføjelse af de bestemte kendeord sker efter trykstærk og kort vokal: sygdom/sygdommen, æg/ægget.

§ 2.

HVORNÅR ER DET FÆLLESKØN OG HVORNÅR INTETKØN

Regler:

FÆLLESKØN er de fleste ord for mennesker, dyr og planter: en pige, en kat, en tulipan.

FÆLLESKØN er de fleste ord for formede genstande: en kniv, en skovl, en pen.

FÆLLESKØN er de fleste ord med endelser: -dom, -else, -hed, -ing, -sion, -tion: en sygdom, en forkølelse, en venlighed, en regering, en pension, en præstation.

INTETKØN er de fleste ord for stof/materiale. Da de er utællelige findes de naturligvis ikke i ubestemt ental: guldet, sandet, vandet.

INTETKØN er ord, der ender på -ri og -skab: et vaskeri, et venskab.

ØVELSE 1:

Indsæt det rigtige ubestemte kendeord (artikel):

.... mand, kone, datter,
rose, skrivelse, renseri, pen,
.... ræv, fjendskab, gaffel,
bog, hest, hund, hønseri,
station, mening, sandhed,
ungdom, ske, forsendelse,

lineal, kost, sensation, diskus-
sion.

ØVELSE 2:

Indsæt det rigtige bestemte kendeord (artikel):

sav , støv , fattigdom , sølv
.... , kammaratskab , forståelse ,
kærlighed , skaberi , kniv ,
tulipan , skovl , bageri , storhed
.... , grevskab , mel , mening ,
konfrontation , følelse , soldat ,
nabo , ler , guld , barndom
.... , læsion , ko

§ 3.

FLERTAL

Flertal dannes ved

- a) tilføjelse af -er : aviser (avis)
- b) tilføjelse af -r : timer (time)
- c) tilføjelse af -e : senge (seng)
- d) tilføjelse af -0 : ting (ting)
- e) omlyd : mænd (mand)

Regler:

-ER føjes til:

- a) ord der er afledt med endelserne: -hed, -ing,
-ri, -skab:
svagheder, regeringer, bagerier, venskaber.
- b) ord der ender på trykstærk vokal: skyer (sky),
skeer (ske), øer (ø), åer (å)

- c) usammensatte ord på flere stavelser, især fremmede ord med tryk på sidste stavelse: fogeder (foged), biskopper (biskop), aviser (avis), butikker (butik)
- d) mange ord, der ender på lang vokal + d, f, k, t: floder, chefer, brøker, stater, og ord, der ender på kort vokal + f, p, t: stoffer (stof), kopper (kop), sjatter (sjat).

-R føjes til:

Ord der ender på tryksvagt -e: lamper (lampe), tæpper (tæppe), timer (time), gader (gade).

-E føjes til:

- a) ord der ender på endelsen -dom: sygdomme (sygdom), rigdomme (rigdom).
- b) ord der ender på tryksvagt -er: lærere (lærer), hammere (hammer).
- c) de fleste ord i fælleskøn på én stavelse, der ender på konsonant: hunde (hund), senge (seng), borde (bord).

-Ø føjes til:

- a) de fleste ord i intetkøn på én stavelse: to bær (et bær), to flag (et flag), to dyr (et dyr), to får (et får).
- b) alle ord på én stavelse i fælleskøn: to mus (en mus), to sko (en sko), to fjer (en fjer), to ting (en ting).

§ 4.

UREGELMÆSSIGT FLERTAL MED OMLYD

ental	flertal
and	ænder
barn	børn
barnebarn	børnebørn
bog	bøger
bonde	bønder
bondegård	bøndergårde
bror	brødre
datter	døtre
far	fædre
fod	fødder
gås	gæs
hånd	hænder
mand	mænd
mor	mødre
nat	nætter
rod	rødder
stang	stænger
tand	tænder

ØVELSE 3:

Dan flertal af følgende ord:

sandhed , sky , gås , dyr ,
mor , tand , mening , sten ,
renseri , bog , ting , ejendom
. . . . , mund , far , kop , klat

.... , soldat , loft , hånd , gæst
 , frugt , fod , uge , bonde
 , fabrik , nat , stang , bi
 , lampe , rod , mus , stød
 , resultat , stol , bær , bror
 , datter , and , tegning ,
 vaskeri , svaghed , flag , hånd
 , barn , regning , tand ,
 ræv , sjet , rubrik , ble ,
 lampe , sygdom , billede ,
 venskab , bord , ske , å ,
 sending , svensker , pind , hat
 , kage , dag , englænder ,
 stof , blyant , ø , flothed ,
 vending , bondegård , barnebarn
 , sø , gardin , franskmand ,
 hønseri , barndom , maskine ,
 automobil , stræde , fugl , jæger
 , taske , kø

§ 5.

DET BESTEMTE KENDEORD (ARTIKEL) I FLERTAL

I flertal udtrykkes det bestemte kendeord ved enten endelsen **-ne** eller **-ene**:

-ne: føjes til navneord, der ender på **-(e)r** og **-e** i flertal.

ubestemt flertal

biler
timer
borde
lærere

bestemt flertal

bilerne
timerne
bordene
lærerne

NB: der er bortfald af flertals -e, når -ne føjes til navneord med -ere i flertal.

-ene: føjes til navneord, der er **uden** endelse i flertal.

ting
mus
mænd

tingene
musene
mændene

ØVELSE 4:

Dan bestemt flertal af følgende navneord:

dyr , sygdomme , lamper , bær
. . . . , stole , svin , butikker ,
senge , danskere , bønder ,
mænd , hænder , flag , borde
. . . . , biler , tænder , huse ,
grækere , venskaber , blyanter ,
grise , får , ænder , vaskerier
. . . . , mus , lærere , træer ,
katte , kartofler , børn , både
. . . . , nætter , ting , svenskere ,
pinde , bær , blyanter , søer
. . . .

SÆRLIGE DANSKE BESTEMTE KENDEORD (ARTIKLER) HVIS DER STÅR TILLÆGSORD FORAN NAVNEORDET:

ental fælleskøn
den gode dreng

ental intetkøn
det gode hus

flertal fælleskøn
de gode drenge

flertal intetkøn
de gode huse

Ental har altså **den** som bestemt kendeord i fælleskøn og **det** i intetkøn. I flertal bruges overalt **de** som bestemt kendeord.

ØVELSE 5:

Indsæt det rigtige bestemte kendeord (artikel) i nedenstående eksempler:

.... gode bil, store hus, gode biler,
.... gode huse, nye elever, gode
bord, gode senge, store hund,
gode tand, gode hunde, sorte stol,
.... fine bøger, lille dyr, store stol,
.... lille hus, store dyr, store
regninger, fine billede, fine billeder,
.... gode drenge, lille bær, røde
flag, fine tæpper, fine tæppe,
storetræer, sorte bil, lange pind,
.... søde bær, nye avis, gamle
maskine, lille pension, farlige løve.

§ 7.

KASUS VED DANSKE NAVNEORD/SUBSTANTIVER.

Danske navneord har to kasus, nemlig **nævnefald** og **ejefald**:

Nævnefald: drengen spiser et æble (både »dren-gen« og »æblet« er nævnefald)

Ejefald: ejefald ender altid på -s, som kan føjes til alle navneordets former:

en drengs problem - drengens problem, drenges problemer - drengenes problemer.

Konklusion: danske navneord er ubøjede bortset fra de situationer, hvor de optræder i ejefald.

II. TILLÆGS- ORD

ADJEKTIVER

§ 8.

BØJNING I ENTAL

FORAN NAVNEORD/SUBSTANTIVER

ubestemt ental
fælleskøn

en **rød** bil
en **god** cykel

bestemt ental
fælleskøn

den **røde** bil
den **gode** cykel

ubestemt ental
intetkøn

et **rødt** hus
et **godt** træ

bestemt ental
intetkøn

det **røde** hus
det **gode** træ

§ 9.

fælleskøn ental
ubestemt/bestemt

en postkasse er **rød**
postkassen er **rød**

intetkøn ental
ubestemt/bestemt

et æble er **rødt**
æblet er **rødt**

Der er dog undtagelser fra ovennævnte bøjningsformer. Således **mangler** en række tillægsord bøjning i intetkøn:

a) tillægsord på -sk:

en dansk kvinde - et **dansk** hus

b) tillægsord, der i forvejen

ender på -t: en sort bil - et **sort** hus

c) tillægsord, der ender på vokal

(dog ikke på -å og »fri« og »ny«):

en lille båd - et **lille** hus

en blå cykel - et **blåt** hus

en **fri** mand - et **frit** land

en **ny** bil - et **nyt** hus

d) enkelte andre tillægsord:

en glad dreng et **glad** barn

en ædru mand et **ædru** menneske

en stakkels dreng et **stakkels** barn

§ 10.

Bemærk også:

- a) konsonantfordobling efter trykstærk vokal ved tilføjelse af endelsen -e:
en grøn bil - den **grønne** bil
 - b) at tillægsord på -et får endelsen -ede ved tilføjelse af endelsen -e:
en sribet kat - den sribede kat
 - c) at tillægsord som »gammel« og »sikker« ved tilføjelse af -e mister konsonant + »e«:
en gammel mand - den **gamle** mand
en sikker båd - den **sikre** båd
 - d) at »v« bliver til »f« i intetkøn i tillægsordene »grov« og »stiv«:
en **grov** karl - et **groft** udtryk
en **stiv** hånd - et **stift** ben
 - e) at nogle uregelmæssige udsagsord, der ender på -et i kort tillægsform også kan ende på -en i tillægsagtig funktion foran navneord i fælleskøn ental:
en **stjålet** cykel - en **stjålen** cykel
en **sunket** damper - en **sunken** damper
- NB.** Ved tilføjelse af -e får disse -ne:
den **stjålne** cykel - den **sunkne** damper

ØVELSE 6:

Indsæt de rigtige endelser efter tillægsordene.

Huset er (grøn). Bilen er (rød).
Blomsten er (grøn). Træet er (grøn).
Bilen er (blå). Den kat er død (stribet).
Barnet er (dansk). Drengen er
(tysk). Lønnen er (ringe). Huset er
(god). Det skib er ødelagt (sunket). Et
brød er sundt (grov). Han havde et ben (stiv). Belø-
bet er meget (stor). Postkassen er
(rød). Den mand lå og sov (gammel). Huset
er (gammel). Hun valgte den metode
(sikker). Metoden er helt (sikker). Han
købte den bil (grøn). Han gav den
dreng et glas vand (træt). Forslaget er meget
(praktisk). Den bil var væk (snavset). Træet
var meget (lille). De cykler (stjålet).

§ 11.

BØJNING I FLERTAL

FORAN NAVNEORD/SUBSTANTIVER

ubestemt flertal

bestemt flertal

røde postkasser

de **røde** postkasser

store elefanter

de **store** elefanter

EFTER NAVNEORD/SUBSTANTIVER

ubestemt flertal

bestemt flertal

postkasser er **røde**
elefanter er **store**

postkasserne er **røde**
elefanterne er **store**

Undtagelser fra dette bøjningsmønster findes:

- a) ved tillægsord, der ender på vokal, da disse ikke får -e:

blå kjoler - de blå kjoler

- b) ved tillægsord på flere stavelser, der ender på -s, da de ikke får -e:

stakkels børn - de stakkels børn

- c) ved tillægsord, der har -et i grundformen, (fx. »stribet«) og som får endelsen -ede i flertal

stribede katte - de sribede katte

- d) ved tillægsordet »lille«, der har flertalsformen »små«:

små huse - de små huse

- e) ved tillægsord med enkelt slutkonsonant med foranstående trykstærk vokal, da disse jo får konsonantfordobling efter -e:

grønne træer - de grønne træer

- f) ved adjektiver som: gammel, sikker, stjålet, sunket: de gamle mænd - de sikre låse - de stjalne cykler - de sunkne skibe.

ØVELSE 7:

Indsæt de rigtige endelser efter tillægsordene:

- Biler (dyr).
Træer er (grøn).
Bilerne var (blå).
Kattene var (stribet).
De elefanter var fra Indien (stor).
Musene var (lille).
De postkasser findes overalt (rød).
..... elefanter gør børn bange (stor).
Drengene var meget (glad).
De flygtninge havde ingen mad (stakkels).
Huse er meget (dyr).
Mange mennesker er meget i varmen (dårlig).
..... skatter er et problem for mange danskere (høj).
Skatterne er (høj).
S-tog er i Danmark (rød).
De S-tog er meget populære (rød).
Mange huse er i Danmark (grå).
Der er mange biler her (lille).
Børnene var meget (snavset).
Pigerne var efter cykelturen (træt).
De katte er et stigende problem (vild).
De biler var ødelagt (stjålet).
Indbyggerne var (gammel).

De nye låse var meget (sikker).
 Der var to skibe ud for havnen (sunket).
 Ingen ville lege med de to drenge (tyk).
 Du må gå forsigtigt på de gulve (lakeret).
 Politiet fandt hurtigt de både (stjålet).
 Har De flere af de flasker (lille).
 Jeg vil gerne have fem ål (flået).
 De børn måtte gå i skole også om lørdagen
 (stakkels).
 Der er ikke mange områder tilbage i vores
 by (grøn).
 Har nogen set mine ski (blå)?
 Der var få af de indbyggere tilbage i byen
 (gammel).
 Jeg har købt tre skjorter til dig på udsalg i
 dag (stribet).

TILLÆGSORDENES GRADBØJNING/ ADJEKTIVERNES KOMPARATION

§ 12.

1. grad (positiv)	2. grad (komparativ)	3. grad (superlativ)
høj	højere	højest

De fleste korte tillægsord får endelserne **-ere** i 2. grad og **-est** i 3. grad. **Bemærk** også at:

- a) tillægsord efter trykstærk vokal har konsonantfordobling:
 tyk - tykkere - tykkest

- b) tillægsord, der ender på **-ig** og **-som** får kun **-st** i **3. grad**:

hurtig - hurtigere - hurtigst
morsom - morsommere - morsomst

I bestemt grad ental og flertal bøjes **3. grad** med endelsen **-e**, (**2. grad** er ubøjelig):

Den dårligste cykel - de dårligste cykler
den dårligere cykel - de dårligere cykler

Man kan forstærke **3. grad** med **aller-**: alledårligst - allerhøjest

§ 13.

1. grad/ positiv	2. grad/ komparativ	3. grad/ superlativ
få	færre	færrest
gammel	ældre	ældst
god	bedre	bedst
	indre	inderst
lang	længere	længst
lidt	mindre	mindst
lille	mindre	mindst
mange	flere	flest
meget	mere	mest
	nedre	nederst
ond	værre	værst
stor	større	størst
ung	yngre	yngst
	ydre	yderst

§ 14.

FØLGENDE TILLÆGSORD BØJES MED »MERE« ELLER »MEST«:

- a) de fleste lange tillægsord:
interessant - mere interessant - mest interessant
- b) tillægsord på -et:
stribet - mere stribet - mest stribet
- c) tillægsord på -sk og -en
praktisk - mere praktisk - mest praktisk
voksen - mere voksen - mest voksen
- d) alle korte og lange tillægsformer:
forfulgt - mere forfulgt - mest forfulgt
smilende - mere smilende - mest smilende

ØVELSE 8:

Angiv de rigtige gradbøjningsformer:

Han var (stor) end sin far. Hun var (mystisk), end jeg først troede. Det var den (let) opgave, han nogen sinde havde fået. Alle ting bliver (dyr) dag for dag. Han er den (spændende) forfatter, jeg kender. Min kat er den (stribet) kat, jeg kender. Turen var meget (lang), end vi troede. Han fik den (god) eksamen i klassen. Han var den (ung) lærer på hele skolen. Hun var den (følsom) blandt alle pigerne. Præsten boede i det (stor) hus i hele landsbyen.

Andersens bog er den (brugt) i faget geografi. Anne er (høj) end Dorte. Han har (mange) penge, end jeg har. De var (sulten), end vi havde regnet med. Niels er klassens (tyk) dreng. Anders er den (lille) dreng i klassen. Der var (lidt) i flasken, end jeg havde regnet med. Det var den (fantastisk) plan, jeg længe havde hørt om. Hun var (voksen), end vi troede. Det er et af hans (interessant) billeder efter min mening. Hun er et af de (smilende) mennesker, jeg kender. Hun er (ond) end min svigermor. Han havde (få) penge på sig, end han havde regnet med. Hun var den (lille) i hele klassen. Du har vist drukket (meget) af alle os her i aften. Han var den (gammel) herre i selskabet. Hun var den (eftersøgt) terrorist i hele Vesttyskland. Kan du finde på en (praktisk) løsning, end den du kom med sidste gang. Han var den (morsom) mand ved festen efter alles mening. Jeg kan da bare løbe meget (hurtig) end dig.

III. BORD

ADVERBIER

§ 15.

ÆGTE BORD/ADVERBIER

Ved ægte bord forstår man de ord, der er »født« som bord og altså ikke dannet ved afledning fra andre ordklasser, fx.: **altid, aldrig, nu, dog, jo, snart, ikke, også, nok**. Vedrørende disse bords placering i sætningen se under behandlingen af ORDSTILLING.

Han kommer **aldrig** til tiden.

Hun gav ham **dog** et kys.

Han sagde, at han **ikke** ville komme.

Visse ægte bord optræder med en kort og en lang form, der udtrykker henholdsvis »bevægelse« og »forbliven«:

Han gik **ind** i stuen (bevægelse)

Han sad **inde** i stuen (forbliven)

Bemærk også ned/nede, over/ovre, hjem/hjemme, op/oppe, hen/henne, om/omme, ud/ude.

§ 16.

UÆGTE BIORD/ADVERBIER

Disse biord er dannet ved, at man har føjet **-t** til et tillægords grundform: en smuk kvinde - kvinden synger smukt.

Bemærk at biord dannet af tillægsord, der ender på **-ig** har **-t**, når de angiver **måde**, men er uden **-t**, når de angiver **grad**:

Hun synger forfærdeligt (måde)

Hun synger forfærdelig smukt (grad)

ØVELSE 9:

Kort eller lang form af biordet?

Bolden lå op/oppe på taget. De fløj over/ovre søen. De rejste hjem/hjemme. Han stod hen/henne ved vinduet. Han sad ned/nede i kælderen. Han gik ud/ude uden at sige farvel. Hun sad ind/inde i køkkenet. Ud/ude er godt, men hjem/hjemme er bedst. Gå hjem/hjemme med dig!

ØVELSE 10:

Biord på **-ig** eller **igt**?

Det er koldt i dag (frygtelig). Han smilede til os (venlig). Hun kunne ikke svare på spørgsmålet (rigtig). Er du klog (rigtig). Han sang (frygtelig). Denne her øl er kold (dejlig). Han spiller (dårlig). Han var træt den dag (vældig). Fuglene sang så (dejlig).

IV. STEDORD

PRONOMINER

§ 17.

PERSONLIGE STEDORD/PRONOMINER

De personlige stedord forekommer i tre kasus: nævnepald, genstandsfall og ejepald.

ENTAL

nævnepald/	genstandsfall/	ejepald/
1. person:		
jeg	mig	min
2. person:		
du	dig	din
(ufornel tiltale)		
De	Dem	Deres
(høflig tiltale)		
3. person:		
han	ham	hans
hun	hende	hendes
den	den	dens
det	det	dets
	sig	sin

FLERTAL

1. person:

vi	os	vores
----	----	-------

2. person:

I	jer	jeres
---	-----	-------

3. person:

de	dem	deres
----	-----	-------

BEMÆRK:

- 1) stedordene *min*, *din* og *sin* bøjes i køn og tal efter det ord, der følger efter:

ental fælleskøn	ental intetkøn	flertal
min (bil)	mit (hus)	mine (biler/ huse)
din (bil)	dit (hus)	dine (biler/ huse)
sin (bil)	sit (hus)	sine (biler/ huse)

sin bruges kun visende tilbage til et grundled i 3. person ental (NB. også til et »logisk grundled«):

han tog **sin** hat - vi hørte **ham** skyde **sin** hund

- 3) *sig* er et tilbagevisende stedord. Det viser tilbage til et grundled i 3. person ental og flertal:
han slog **sig** på en sten - **de** slog **sig** på stenene

- 4) stedordet *hinanden* er et gensidigt tilbagevissende stedord, som viser tilbage til et grundled i flertal (både om to eller flere):
de to drenge drillede **hinanden** - drengene drillede **hinanden**
- 5) moderne dansk bruger genstandfald om grundled- og omsagnsled- funktion i følgende tilfælde:
- Peter er højere end **mig** (jeg er).
Det er **mig**.
Det er **mig**, der har gjort det.

ØVELSE 11:

Indsæt de korrekte former af stedordet

Har du set min bror? Nej, jeg kender ikke.
Hvor er bøgerne? Har du taget ? Hvordan er den nye skrivemaskine? Har du prøvet ?
Kender du min søster? Nej, jeg kender ikke.
Han holdt meget af at more sammen med venner. Kan jeg hjælpe dig? Du har gjort så meget for Din bror sagde, at det ikke var , der havde gjort det. Jeg tror min lillebror er højere end nu. Hvor er mine nøgler? Ved du, hvor jeg har lagt ? Tror du han har husket nøgler i dag? De glædede meget til festen. Han havde en hund med , da han kom. Vi hørte ham starte motorcykel. Soldaterne indtog pladser i flyet. Han brugte alle penge til øl. Hvad er det dog, I har gjort ved tøj? Vi må se at finde ud af, om det er eller jeres bøger. Han havde længe tænkt på at gifte De to gamle skolekam-

merater havde ikke set i 20 år, da de tilfældigt mødtes. Han skar på kniven.

§ 18.

SPØRGENDE STEDORD/ INTERROGATIVE PRONOMINER

- 1) **hvem** bruges om personer og er ubøjeligt, bortset fra, at det bøjes i ejefald: (**hvis**). Bemærk, at man bruger **hvem der** som grundled i bisætninger:

eks. **Hvem** er hun? De vidste ikke, **hvem** han var. **Hvem** har du mødt i dag? **Hvem** har du talt med?
Hvis datter er hun? Ved du ikke, **hvem der** har gjort det.

- 2) **hvad** bruges om alt, (blot ikke om personer,) sted og tid, når det optræder navneagtigt. Som grundled i bisætninger bruges **hvad der**.

eks. **Hvad** hedder hun? **Hvad** sagde han? **Hvad** ender historien med? Kan du ikke sige mig, **hvad der** står på skiltet.

hvad kan også bruges tillægsagtigt:

eks. **Hvad** tid kan komme i morgen?
Hvad type foretrækker du?

- 3) i talesproget finder man udtryk som: **hvad for en, hvad for et, hvad for nogle** svarende til det mere formelle sprogs: **Hvilken, hvilket og hvilke**:

- eks. Hvad for en (hvilken) cykel er pæneste? (fælleskøn ental)
Hvad for et (hvilket) hus er pæneste? (intetkøn ental)
Hvad for nogle (hvilke) blyanter købte du? (flertal)

ØVELSE 12:

Indsæt de rigtige spørgende stedord:

..... er du? varer foretrækker du?
Fra har du fået det tilbud? Jeg ved ikke
..... øl, jeg drikker. Han vidste ikke bus
han skulle tage til Rådhuspladsen. Hun vidste ikke
..... havde sagt det til ham. Vil du være sød
og fortælle mig slags bukser, du ønsker dig.
Ved du , han skulle bruge det gamle jern til?
Hun vidste ikke havde fået hende til at rejse.
Ved du ikke, har skrevet bogen? Ved I ikke
engang, bil det er? Sig mig lige, står
på det skilt derovre. tid kommer han?
bil er pæneste, synes du? har du købt bilen
af? type bil foretrækker De?

§ 19.

HENFØRENDE STEDORD/ RELATIVE PRONOMINER

Et henførende stedord er et stedord, der henviser til eller repræsenterer et forudgående led.

eks. Det var den samme mand, **som** var her igår

På dansk har man følgende henførende stedord:

som
der hvis (ejefald)
hvem
hvad

som bruges både som grundled, omsagnsled, genstandsled, og styrelse for forholdsord. I de tre sidstnævnte funktioner udelades det ofte. **der** bruges kun som grundled.

eks. Vi kendte den mand, (**som**) du kom ind **med**.
Jeg kender ingen mennesker, **der/som** er helt
uden fejl. x x

Forhandleren var kun interesseret i biler, **som**
/**der** kom fra Japan. x

Jeg omgås kun mennesker, (**som**) jeg kan
lide. △

Jeg køber kun biler, (**som**) jeg kan bruge til al
slags kørsel. △

Han lød igen som den leder, (**som**) han en-
gang havde været. ⊗

Bemærk, at *som* og *der* anvendes om person og ikke-person. Bemærk også, at *der* ikke kan være adskilt fra det led, det henviser til ved en anden henførende sætning. I stedet anvendes her *som*.

eks. Studerende, som er indskrevet på en højere læreanstalt, og **som** ikke kan få arbejde i sommerferien, har ikke ret til bistandshjælp.

hvem bruges kun om person og kun i forholdsordsforbindelser:

eks. Er det den direktør, med **hvem** De har indgået Deres kontrakt?

I talesproget vil man her foretrække at udelade *hvem* og placere forholdsordet til sidst i sætningen.

hvad fungerer både som grundled, genstandsled og styrelse for forholdsord. Endelig kan det i skriftsproget vise hen til en hel sætning.

eks. Hun har læst alt, **hvad der** er skrevet om H.C. Andersen.

Det er så alt, **hvad** jeg har lavet i dag

Han får alt, **hvad** han peger på.

Han bestod ikke køreprøven første gang,
hvad han var meget ked af.

I sidste eksempel ville talesproget have foretrukket en sideordnet hovedsætning i stedet for konstruktionen med *hvad*. (»Han bestod ikke køreprøven. Det var han meget ked af«).

hvis er ejefald og henviser både til person og ikke-person.

eks. Han hører til den slags forfattere, **hvis** navne altid vil blive husket.

Han har købt en bil, **hvis** motor var helt slidt ned.

ØVELSE 13:

Indsæt de rigtige henførende stedord. Bemærk at *som* ofte udelades med funktion som genstandsled, styrelse for forholdsord og omsagnsled.

Kunden, var her igår, var vist nok hr. Jensen. Den mand, du omtalte igår, har været her igen. Repræsentanten, far også arbejder for os, er vores bedste sælger. Jeg vil gerne have et køleskab, holder i mindst 10 år. Jeg har fortalt dig alt, jeg ved. Er det den lærer, med De helst ville drøfte problemet? Elever, der har læst på deres lektier, og har øvner for faget, kan ikke undgå at opnå pæne præstationer. Han mistede sin kone sidste år, der tog meget på ham. De havde købt en båd, bund var rådden. Personer, er fyldt 21 år, og ikke har begået vanærende handlinger, er valgbare til Folketinget. Han får alt, han ønsker sig. Jeg ved ikke, om hun er tilfreds, også er lige meget. Jeg har sagt alt, jeg vil. Hun er den, med jeg helst vil tale. Det var helt sikkert ham, jeg så i går. Han taler stadig som den mand, han var, da han var ung. Vi kender den kvinde, du kom ind med. Den maskine, vi fløj med, var fra 1956. Den ræv, vi så i sidste uge, har været på spil igen. Han havde købt en cykel, stel var rustet igennem.

§ 20.

PÅPEGENDE STEDORD/ DEMONSTRATIVE PRONOMINER

ENTAL

den
det

FLERTAL

de
de

denne	disse
dette	disse
sådan	sådanne
sådant	sådanne
selv	

Formerne på -t dvs. *det*, *dette* og *sådant* anvendes om intetkønsord, mens de øvrige former anvendes om fælleskønsord.

den og *det* bruges, når der kan peges på den ting eller person, man omtaler:

eks. Hvilken kuglepen vil du have? – Jeg vil gerne have **den**, du har i hånden.

Er det **den** mand, der har været her igår?

Hvad er **det**, du har i hånden?

Er du sikker på, at **det** hus er det bedste?

Bemærk at disse påpegende stedord både har navneagtig og tillægsagtig funktion.

I talesproget optræder *den*, *det*, *de* med de små stedsbiord *der* og *her* i efterstillet position, således at udtryk med *her* bruges om det, der er nært for den talende, og udtryk med *der* om det, der er fjernt for den talende:

eks. Ræk mig lige **den der** bog ovre på kommoden.

Er det **den her** bog, du vil låne?

Er det **det her** træ, eller **det der** træ, du vil have?

Er det **de her** bananer, vi skal have?

Er det **de** her æbler, du vil have?

Er det **de der** bananer eller **de der** æbler, du mener?

denne, dette og *disse* hører hjemme i skriftsproget og bruges om det, der opfattes som værende **nær den talende** både i konkret og overført betydning.

eks. Denne mand, som står over for Dem i dag, var indtil i går direktør for vort største rederi.

Denne løsning er uacceptabel for os.

Dette bord har jeg arvet efter min tante.

Dette vanvid må stoppes omgående.

Disse malerier er købt på auktion i sidste uge.

§ 21.

Det påpegende stedord *sådan* er karakteriseret ved i ental at kunne optræde med det ubestemte kendeord i både foranstillet og efterstillet position:

eks. En sådan/sådan en bil ville jeg aldrig købe.

Et sådant/sådan et hus ville jeg aldrig købe.

Sådanne bøger gider jeg ikke læse i min fritid.

Udtrykkene med ubestemt kendeord i efterstillet position hører hjemme i talesproget, som også i flertal har *sådan nogle* i stedet for *sådanne*.

Stedordet *selv* anvendes om udpegning og fremhævelse af grundled og hensynsled i kontrast til andre:

eks. Hun havde strikket blusen selv.

Jeg har diskuteret det med formanden selv.

Hvis *selv* fremhæver grundledet, står det som oftest efter et givet biord i sætningen. Fremhæves derimod et hensynsled, står *selv* efter dette. (Se også ovenstående eksempel).

eks. Han ville ikke *selv* køre derud.

ØVELSE 14:

Indsæt de rigtige påpegende stedord. Angiv evt. flere muligheder.

Jeg kan ikke lide billede derovre. Er det bog, du vil låne af mig? Han malede ikke sit hus, hvis han kunne slippe for det. Møblerne i forretning, vi så for en time siden, er noget gammeldags. Er det problemer, I slås med i skolen i dag? Jeg kan ikke lide møbler, du købte i sidste uge. Ræk mig lige blyant ovre i vinduet. Er det sokker, jeg skal lige have på i dag? Her i Danmark kan vi ikke acceptere metoder. Hun havde aldrig set et hus før. Er det billede, De købte i London? Hun havde talt med Søren Han ville ikke male huset. Han havde lavet dukkehuset Hun gav ham beskeden mand ville jeg i hvert fald aldrig gifte mig med. Direktøren sagde, at sager straks måtte afsluttes. Er det dreng, som slog dig i går? Er det æbler ovre i vinduet, I helst vil have? Jeg gider ikke overhovedet ikke beskæftige mig med bølle. billede har jeg arvet efter min mor. Er det cykel, I står med, som I har taget fra naboen? Vi har kun varer,

som De kan se på hylderne. Jeg vil gerne have to af kager med syltetøj på den nederste bakke. . . . bog ville jeg aldrig give penge for. Efter min mening må uvæsen omgående stoppe. Jeg foretrækker vogn for den der. Hun er en af irriterende personer, som tror de ved alt. Jeg finder mig ikke i behandling mere, at du ved det. Der er ikke ting, hun ikke blander sig i. Jeg har ikke haft glæde, at se hende hos os endnu. . . . lejlighed ville jeg gerne have. Jeg har haft mærkelig oplevelse. Kan du ikke give mig to af små franskbrød ovre i vinduet? Det er lige præcis løsning, jeg altid har anbefalet.

§ 22.

UBESTEMTE STEDORD/ INDEFINITTE PRONOMINER

ENTAL FLERTAL

nogen nogen/nogle

noget

ingen ingen

intet

man (nævnefald)

én (genstandsfald)

éns (ejefald)

meget mange

al

alle

alt

anden

andre

andet

§ 23.

nogen anvendes både tillægsagtigt og navneagtigt i ental om fælleskøn og desuden i flertal. Det forekommer fortrinsvis i negative og spørgende sætninger.

eks. Jeg har ikke **nogen** cykel. - Har du virkelig ikke **nogen**?

Har I ikke **nogen** cykler i denne uge? - Nej, i denne uge har vi ikke **nogen**.

noget bruges dels tillægsagtigt og navneagtigt i intetkøn ental og foran utællelige navneord. I spørgende og bekræftende sætninger angiver *noget* **ubestemt mængde**, i nægtende (og spørgende) sætninger er betydningen **noget overhovedet**:

eks. Har hun ikke **noget** (sukker)?

Jo, hun har **noget** (sukker).

Hun har ikke **noget** (barn).

Har hun ikke **noget** (barn)?

noget kan også anvendes som biord:

eks. **Noget** efter mødet så jeg ham igen.

Han er blevet **noget** skaldet på det sidste.

nogle hører hjemme i skriftsproget og anvendes iøvrigt både tillægsagtigt og navneagtigt og optræder i bekræftende sætninger.

eks. Vi har **nogle** cykler tilbage i kælderen.

Nogle kan lide øl, andre kan lide vin.

(selvstændigt navneagtigt)

Du har taget **nogle** af vores blyanter

(henvisende navneagtigt)

Bemærk at *nogle* udtales som *nogen*.

§ 24.

INGEN, INTET, INGEN

ingen, intet, ingen hører primært hjemme i skriftsproget. I talesproget svarer *ingen* til *ikke nogen*, *intet* til *ikke noget* og *ingen* til *ikke nogen*.

- eks. Han har **ingen** (cykel), så vidt jeg ved.
Hun havde **intet** (kørekort) på sig, viste det sig.
De har **ingen** (kontanter) liggende derhjemme.

§ 25.

MEGET

meget anvendes i forbindelsen med utællelige ord.

- eks. Der lå **meget** jord på fortovet.
Han havde **meget** besvær med personalet.

eks. *mange* anvendes om tællelige ord i flertal.

- eks. Han havde **mange** problemer på sit job.
Der var **mange** blomster i haven.

§ 26.

AL, ALT, ALLE

al anvendes kun tillægsagtigt og kun foran ord i fælleskøn.

alt har både tillægsagtig og navneagtig funktion og optræder i intetkøn.

alle er flertal og bruges både tillægsagtigt og navneagtigt.

eks. Du må ikke spise **al** kagen.
Til **alt** uheld var døren låst.
Alt havde han spist, da vi kom hjem.
Alle børnene var ude at lege.
Alle så glade og tilfredse ud.

§ 27.

HVER, HVERT

anvendes henholdsvis om fælleskøn og intetkøn. Begge angiver de, at der er tale om et enkelt element ud af en given gruppe. Her er der berøring til *alle*, som dog snarere understreger *totaliteten*.

eks. Det bliver lige en krone til **hver** (person).
Hvert andet menneske ved det.
Han har prøvet lidt af **hvert**.
Hver dreng i klassen ønsker sig brændende en ny cykel.
Alle drengene i klassen ønskede sig brændende en ny cykel.

Formerne *enhver* og *ethvert* angiver begge værdien *hver enkel for sig*. *enhver* bruges i fælleskøn og har både tillægsagtig og navneagtig funktion, medens *ethvert* er tillægsagtig og optræder i intetkøn.

eks.

Enhver kvinde bør have denne bog liggende på natbordet.
Enhver er velkommen til mødet i aften.
Ethvert forsøg på vold bør straffes.

§ 28.

ANDEN, ANDET, ANDRE

De første former, der er henholdsvis fælleskøn og intetkøn, optræder begge med foranstillet ubestemt og bestemt kendeord. Begge har både tillægsagtig og navneagtig funktion. *andre* er flertal og kan også optræde med foranstillet bestemt kendeord. Funktionen er såvel tillægsagtig som navneagtig.

- eks. Han kunne ikke se **anden** løsning.
Han kunne måske have fundet en **anden** løsning.
Har De **andet** at tilføje.
Hvor er det **andet** hjul?
Hvor er de **andre** henne?
Der er vel også **andre** piger, du kan snakke med?

§ 29.

MAN, ÉN, ÉNS

man og dets bøjede former anvendes, når man ønsker at udtrykke sig i generelle vendinger. Ofte vil *man's* værdi nærme sig lideformens.

- eks. Når **man** kommer ind i domkirken, ser **man** først den store altertavle.

Man har det nok ikke så godt i dag.
(tiltale i 2. person (spøgefuldt/nedladende))
I Japan gifter **man** sig for pengenes skyld.
Man drejer forsigtig på låget.

Sammenlign:

Låget **drejes** forsigtigt (lideform).

Som det fremgår af disse eksempler optræder formen *man* som grundled. Som genstandsled, hensynsled og efter forholdsord anvendes *én* og i ejefald som en del af et givet grundled *éns*.

eks. Der er altid folk, som vil hjælpe *én*.

Hun giver aldrig *én* mulighed for at tale ud.

Det er dejligt, når nogen husker *på én*, når man har fødselsdag.

Hvis *éns* børn opfører sig pænt i skolen, bliver man nu alligevel glad.

I andre tilfælde optræder *sin* som ejefaldform til *man*.

eks. Man må ikke misbruge *sine* evner.

ØVELSE 15:

Indsæt de relevante ubestemte stedord.

Har du penge tilbage fra i går? Han sagde, at han penge havde før til den første. Jeg tror, han har blyanter ovre i skuffen. Hvis vi betaler to kroner, har vi nok til en pæn gave til hende. Der var mulig grund til at skride ind med det samme? Der er så skønt som en stor is i varmen. dag har vi møde klokken ni. Hvis elever er dygtige og flittige, bliver glad som lærer. Du har mulig grund til at være tilfreds. I må sætte ind på at vinde kampen. er sig selv nærmest. lille nyfødt barn er en gave fra Gud. De er da noget ved. Man må ikke slå børn. Har De at tilføje? Den ene sagde ja, den nej. Hun er blevet et helt menneske, efter

hun har mødt ham. Den lille dreng havde
cykel. Vi kan begå fejl. De fik tre stykker
..... . Der er mennesker, der altid skal
beklage sig. Har du tændstikker?

V. UDSAGNS- ORD VERBER

IKKE-SÆTNINGSDANNENDE/INFINITTE FORMER AF UDSAGNSORDET

§ 30.

NAVNEFORM/INFINITIV

En navneform kan optræde både **med** og **uden** **foranstillet** *at*. Navneord **med** *at* har man i følgende tilfælde:

- a) som grundled:
At **spise** langsomt ser pænest ud.
- b) som genstandled:
Hun glemte **at lukke**, da hun gik.
- c) som forklarende led til mange tillægsord:
Spørgsmålet er vanskeligt **at** **besvare**.
- d) som styrelse for et forholdsord:
Hans dumhed er til **at** **græde** over.

- e) som navnetillæg:
Kunsten at elske
Det at elske et andet menneske
må være det vigtigste her i livet.

§ 31.

Navneform **uden at** har man i følgende tilfælde:

- a) efter mådesudsagnsordene: burde, kunne, måtte, skulle, turde, ville:
Du burde **ryge** noget mindre.
Hun sagde, at hun hellere ville **gå** hjem.
- b) efter sanseudtrykkene: føle, høre, mærke, se:
Hun følte jorden **ryste** under sig.
Vi hørte ham **komme** hjem.
- c) efter udsagnsordene: bede, gide, lade:
Jeg bad ham **hjælpe** mig med poserne.
Vi lader hende **gøre**, hvad hun har lyst til i denne uge.

§ 32.

LANG TILLÆGSFORM/ PRÆSENS PARTICIPIUM

Lang tillægsform har altid endelsen **-ende**: løbende, gående etc. Denne form har tre funktioner på dansk:

- a) kan fungere som udsagnsord i forbindelse med *blive*, *have*, *komme* og visse bevægelsesverber, fx. *gå*.

Han kom **løbende** hen imod mig.

De gik **leende** op ad havegangen.

- b) kan fungere som tillægsord og er da ubøjeligt:

De **sovende** drenge lå udenfor.

De **handlende** i gaden var meget utilfredse med den nye momsstigning.

§ 33.

KORT TILLÆGSFORM/ PERFEKTUM PARTICIPIUM

Kort tillægsform ender enten på **-et** eller **-t** afhængig af, om det pågældende udsagnsord har hh. **-ede-bøjning** eller **-te-bøjning** i datid (se også afsnittet om disse bøjningstyper under **datidsformerne**).

Kort tillægsform har to funktioner på dansk:

- a) som udsagnsord sammen med: *blive*, *få*, *have*, *være*:

Han blev **kørt** ned.

De fik **gravet** grøften på én uge.

Han har **sejlet** over hele verden.

Hun var **rejst**, da politiet kom.

- b) som tillægsord og bøjes da som tillægsord, der ender på **-et**, fx. *snavset*:

en strikket trøje - den strikkede trøje.

strikkede trøjer - de strikkede trøjer.

ØVELSE 16:

Indsæt navneform med og uden *at*.

Har du husket regningen hos bageren (betale). Jeg hørte ham hjem klokken to om natten (komme). Vi gider ikke med ham længere (snakke). Det er menneskeligt (fejle). Vi skal om to timer (rejse). Det et nyt sprog kan være vanskeligt (lære). Har du nu glemt lyset igen (slukke). Problemet er svært (diskutere). Du skulle noget mindre (drikke). Vi så hende (komme).

ØVELSE 17:

Indsæt kort og lang tillægsform.

Børnene kom over til os (løbe). Hun blev i sengen hele dagen (ligge). De gik hjem til deres mor (græde). Der lå en mand udenfor på fortorvet (sove). De råbte og skreg hele tiden til hinanden (bade). Han har altid mange penge i sit skrivebord (ligge). Han fik alle sine ting på en times tid (ordne). Han har i England de sidste ti år (bo). Hele hans familie blev ved en trafikulykke sidste år (dræbe). I må ikke gå på de gulve (lakere). De ål blev lagt på panden og stegt under stærk varme (flå). Han fik hullet på to timer (tømme). De løb ud på gaden (grine). Tilskuerne råbte til de (optræde).

SÆTNINGSDANNENDE/FINITTE FORMER AF UDSAGNSORDET

§ 34.

BYDEMÅDE/IMPERATIV

Bydemåde er udsagnsordets korteste form:

Ræk mig din hånd!

Gå din vej!

Løb alt hvad du kan!

§ 35.

NUTID/PRÆSENS

Nutid dannes ved tilføjelse af **(e)r** til udsagnsordets bydeform:

løber, går etc.

Hun **siger** aldrig noget til mig.

Hun **syrr** alt sit tøj selv.

NB. Mådesudsagnsordene danner **ikke** nutid med **(e)r** jfr. *skal*, *vil*, *må* etc.

§ 36.

DATID/IMPERFEKTUM

Datidsformer er enten svagt eller stærkt bøjet på dansk. De svage bøjninger fordeler sig på de to typer. Een med endelsen *-ede* og een med *-te* i datid.

-ede-bøjningen findes ved:

- a) ordstammer på konsonantgrupper:
smuglede (smugl), druknede (drukn),
men: tænkte, rejste.
- b) ordstammer, der ender på vokal eller -j:
flåede (flå), syede (sy), pløjede (pløj).
- c) ordstammer på kort vokal + én konsonant (dog ikke: l, m, n, ng): hoppede (hop), læssede (læs), reddede (red).
- d) nye indlånte udsagnsord: droppede (engelsk *drop*), flippede (engelsk *flip*).

-te-bøjningen findes ved:

- a) udsagnsord med stammer på lang vokal + én konsonant:
blæste (blæs) delte (del), mente (men).
- b) udsagnsord med stammer på kort vokal + l, m, n, ng:
hældte (hæld), tømte (tøm), hændte (hænd), hængte (hæng).

ØVELSE 18:

Indsæt datidsendelserne -ede og -te.

Huset ned til grunden (brænde). Moderen
.... de to børn fra hinanden (skille). Han
.... omhyggeligt kartoflerne (veje). Læreren
.... af raseri (dirre). Han sine børn
hårdt (straffe). Hun ham en søn sidste
år (føde). Hans dårlige eksamen ham meget
(pine). Peter ofte penge i sin mors pung

(hugge). Hun let (rødme). Han altid med glæde tilbage på sin barndom (tænke). De projektet efter store overvejelser (droppe). Han til Amerika for to år siden (rejse). Hun sig træt efter en lang dag (føle). Ved du hvad, der i går (hænde)? De hele tanken på en time (tømme). De bilen på et kvarter (læsse). De to børn lige ud for hans bådebro (drukne). Hun hele aftenen i går på den nye balkjole (sy).

Ligesom en række andre sprog har dansk også en uregelmæssig datids-bøjning:

Jeg greb ham i armen (**greb** fra *gribe*)
Hun kom med det samme (**kom** fra *komme*)

Nedenstående liste rummer de almindeligste uregelmæssige danske udsagnsord:

infinitiv/ navnemåde	imperfektum/ datid	perfektum participium kort tillægs- form
bede	bad	bedt
betyde	betød	betydet
bide	bed	bidt
binde	bandt	bundet
bringe	bragte	bragt
bære	bar	båret
drikke	drak	drukket
falde	faldt	faldet
finde	fandt	fundet
flyde	flød	flydt

flyve	fløj	fløjet
fryse	frøs	frosset
følge	fulgte	fulgt
få	fik	fået
gide	gad	gidet
give	gav	givet
gribe	greb	grebet
gøre	gjorde	gjort
gå	gik	gået
hedde	hed	heddet
hjælpe	hjalp	hjulpet
holde	holdt	holdt
komme	kom	kommet
lade	lod	ladet
le	lo	let
ligge	lå	ligget
lyve	løj	løjet
lægge	lagde	lagt
løbe	løb	løbet
ride	red	redet
ryge	røg	røget
se	så	set
sidde	sad	siddet
sige	sagde	sagt
skrive	skrev	skrevet
skyde	skød	skudt
skære	skar	skåret
slippe	slap	sluppet
slå	slog	slået
snyde	snød	snydt
sove	sov	sovet
springe	sprang	sprunget
spørge	spurgte	spurgt
stige	steg	steget
stikke	stak	stukket
stjæle	stjal	stjålet

stå	stod	stået
synge	sang	sunget
synke	sank	sunket
sælge	solgte	solgt
sætte	satte	sat
tage	tog	taget
træffe	traf	truffet
trække	trak	trukket
tvinge	tvang	tvunget
tælle	talte	talt
vide	vidste	vidst
vinde	vandt	vundet
vride	vred	vredet
vælge	valgte	valgt
æde	åd	ædt

ØVELSE 19:

Indsæt de rigtige datidsformer og korte tillægsformer.

Han til London i sidste uge (flyve). Hun har sengen i en uge nu (ligge). Man har endnu ikke morderen (finde). Hun stadig, da vi kom hjem (sove). Sidste år jeg min mor en ny halskæde (give). Hvor har du din kop (sætte)? Skibet på få minutter (synke). Hun var den af mine elever, der smukkeste (synge). Har De min mand før (træffe)? Prisen på benzin i går med 20 øre literen (stige). Hvis du har for mig, må du hellere sige det med det samme (lyve). De hele natten (ride). Hver aften sad han og sine penge (tælle). Der var ingen, der (vide), hvem der kampen mod Italien (vinde). Har du hele

din frimærkesamling (sælge)? Hun ham ned med en kniv (stikke). Han dem til at sige sandheden (tvinge). Dyrene havde alle sækkene med korn (æde). Han og vendte sig i sengen (vride). Hun som om, hun var træt (lade). Vi kunne se, at der et menneske på vandet (flyde). Han fortalte mig, at han med en advarsel (slippe). Jeg er sikker på, at jeg har den på bordet (lægge). Hun og , da vi kom (ligge/sove). De , så tårene ned ad kinderne (le/løbe). Har du min nye pung (tage)? Det var mig, der hende hjem i går (følge). Har du hende selv (spørge)? Har du for mig igen (lyve)? De havde ham til et træ (binde). Hvem har al mælken (drikke)? Hun lige så lang, hun var (falde). Det ti grader i nat (fryse). Hun havde sig i fingeren (skære). Skibet på ti minutter (synke). Hun blev ind i bilen af to mænd (tvinge). Jeg har aldrig rigtig , hvem han var (vide). Han midt om natten (komme).

§ 38.

HJÆLPEUDSAGNSORD/HJÆLPEVERBER

Skema:

at blive, at have, at være.

Nutid	Datid	Førnutid	Førdatid	Fremtid
jeg bliver	jeg blev	jeg er blevet	jeg var blevet	jeg vil blive
jeg har	jeg havde	jeg har haft	jeg havde haft	jeg vil have
jeg er	jeg var	jeg har været	jeg havde været	jeg vil være

§ 39.

De sammensatte tider **førnutid/perfektum** og **førdatid/plusquamperfektum** dannes ved hjælp af henholdsvis *har/havde* og *er/var* plus en kort til-lægsform af et givet udsagnsord:

førnutid: De **er taget** i sommerhus.

Det siges, at han **har trukket** sig tilbage for to dage siden.

Han **har selv bygget** skibet.

førdatid: De **var ikke kommet** hjem klokken to som aftalt.

Han **havde arbejdet** hele natten, fortalte han.

Han **havde malet** billedet efter model.

Bemærk at man på dansk bruger former af *være* i førnutid og førdatid i forbindelse med **udsagnsord, der ikke tager genstandsled**, når der er tale om, at grundledet undergår en **forandring**.

Former af *have* bruges ved **udsagnsord, der tager genstandsled**. Dog findes former af *have* også ved udsagnsord, der ikke tager genstandsled, når forestillingen om enten **handlingen** eller **det datidige ønskes markeret**.

ØVELSE 20:

Indsæt *er/var* og *har/havde*.

Hun flyttet til England for to år siden. Jeg ikke læst avisen endnu. De gået en tur

i det gode vejr. De alle forsvundet, da vi nåede frem til huset. De arbejdet i to år med projektet, inden det var færdigt. Hun ikke stået op, da jeg besøgte hende. De vist lige kommet hjem fra Afrika. Hun boet ti måneder i København. Han løbet hele vejen hjem fra skole i dag. Jeg tror, han begyndt at ryge igen. Han lige skrevet en ny bog. Det ser ud til, at han kørt alt, hvad han kunne for at nå færgen. Det siges, at hun trukket sig tilbage. De taget hjem, da vi kom.

§ 40.

FREMTID/FUTURUM

Til at angive en ren fremtid bruger dansk nutidsformen, gerne ledsaget af biord eller biled med et fremtidigt indhold:

De **kommer** først om en uge.

De **rejser** nok på mandag.

Toget **afgår** fra perron 5 om ca. en time.

En slags fremtid kan også dannes ved hjælp af mådesudsagnsordene **ville** eller **skulle** plus en navneform. Bemærk dog, at udtryk med **ville** og **skulle** også her bevarer noget af den værdi, der ligger i det blotte mådesudsagnsord, nemlig **vilje** (ville) og **ordre/løfte** (skulle).:

Jeg **vil** ikke **arbejde** mere for dig.

Du **skal** **slå** græsplænen, inden gæsterne kommer.

Jeg **skal** nok **hente** mælk, inden købmanden lukker.

Se også under afsnittet om mådesudsagnsord.

§ 41.

LIDIFORM/PASSIV

Dansk har dels en såkaldt **s-lide-form**, der består i, at man

- a) føjer -s til navneform:
male til males
- b) erstatter -r med -s i nutid
giver til gives
- c) føjer -s til en datid:
åbnede til åbnedes

s-lideformene anvendes især om noget **generelt** eller **gentaget**, og optræder derfor sjældent i datid:

Der **spises** for meget sukker i Danmark.
Dørene **åbnes** præcis en halv time før forestillingen.
Døren **åbnedes** langsomt indefra af en sort hånd.

§ 42.

Omskrivninger med **blive + kort tillægsform** bruges især om den **enkelte handling**:

Døren **bliver åbnet**, hvis du kommer inden tre.
Politibetjenten **blev dræbt** ved et skud gennem hovedet.

Bemærk dog at visse udsagnsord kun konstrueres med s-lideform, bl.a. *behøve, have, mene, tænke*. Også i forbindelse med mådesudsagnsordene er s-lideform eneste mulighed (dog ikke ved *skulle* og *ville*, når disse har en slags fremtidig værdi):

Benzin **haves** ikke længere på lager.
Der **tænkes** nok mest på den politiske magt i den forbindelse.
Der må **gøres** noget ved det.
Der skal **blive gjort** rent, inden De flytter ind til den første.
Der vil **blive givet** hårde straffe for narkotikasalg.

Bemærk endelig, at visse udsagnsord altid optræder i s-form, skønt de har en aktiv betydning: *lykkes, længes, mødes, slås, skændes, synes*.

eks. Jeg **længes** efter dig.
Vi **skændes** for meget.

ØVELSE 21:

Lav følgende sætninger om til lideform.

Han malede huset på en uge. Politiet åbende døren. Betjenten åbner hver dag dørene klokken ni. Denne fabrik fremstiller kun møbler. Han betalte pengene til tiden. Han sendte pakken sidste uge. Sekretæren skriver altid kontakterne rent. Vi har ikke længere petroleum på lager. (Udelad her *vi* fra den aktive sætning).

ØVELSE 22:

s-lideform eller blive-konstruktion?

Benzin med alkohol for at reducere prisen (blande). Brevet i sidste øjeblik (skrive). Der middag klokken tolv hver dag her på stedet (spise). Der vil hårdt ned på alle ballademagere (slå). En anden løsning kunne jo også (tænke). Der ikke mange penge til dette projekt (behøves). Bilen alt for billigt (sælges). Græsset må ikke (betræde). Der alt for meget øl i Danmark, siger man i Sverige (drikke). Han to dage efter (fyre).

§ 43.

Skema:

	Navneform	Nutid	Datid	Førnutid
a)	at burde	jeg bør	jeg burde	jeg har burdet
b)	at turde	jeg tør	jeg turde	jeg har turdet
c)	at kunne	jeg kan	jeg kunne	jeg har kunnet
d)	at måtte	jeg må	jeg måtte	jeg har måttet
e)	at skulle	jeg skal	jeg skulle	jeg har skullet
f)	at ville	jeg vil	jeg ville	jeg har villet

at burde: *moralsk forpligtelse*.

at turde: *have mod til*.

at kunne: *evne/mulighed*.

at måtte: *tilladelse* (spørgende sætninger)
nødvendighed (andre sætninger).

at skulle: *nødvendighed, ordre/fremtid*.

at ville: *vilje/fremtid*.

Bemærk også udtrykkene må/gerne/godt (tilladelse) og må ikke (forbud).

ØVELSE 23:

Indsæt de relevante mådesudsagnsord i den rigtige tid.

Du opføre dig ordentligt, når gæsterne kommer (*ordre*). Hun svømme allerede, da hun var fire år (*evne*). Han ikke købe bilen for sin kone (*have mod til*). Jeg afsted, inden det bliver mørkt (*vilje*). Du skynde dig, hvis du skal nå toget (*nødvendighed*). . . . vi låne din bil (*tilladelse*)? du allerede afsted klokken to (*nødvendighed*)? Jeg ikke gøre noget ved det før i morgen (*fremtid*). Jeg kun til fodboldkamp (*vilje*). Jeg rejse om tre timer (*fremtid*). Jeg have skrevet det brev inden mødet (*nødvendighed*). Han har aldrig forstå den tyske grammatik (*evne*). Det jo været rigtigt, hvad han påstår (*mulighed*). Han gøre, hvad jeg siger (*ordre*). Jeg har aldrig sige ham imod (*have mod til*). Vi gå nu, ellers når vi ikke vores bus (*nødvendighed*). Jeg rejse om to dage (*fremtid*). Vi spurgte far, om vi gå i biografen (*tilladelse*). Jeg har længe gøre noget ved den have (*moralsk forpligtelse*). Han gå igen (*evne*).

VI. ORD- STILLING

§ 44.

LIGEFREM OG OMVENDT ORDSTILING

Ved *ligefrem ordstilling* forstår man rækkefølgen **grundled plus udsagnsled**: han malede huset. Ved *omvendt ordstilling* forstår man rækkefølgen **udsagnsled plus grundled**: malede han huset?

Ligefrem ordstilling:

- a) ligefrem ordstilling findes **altid i bisætninger**:

han sagde, **at de havde travlt**.

Når du kommer, må vi se at få gjort noget ved.

- b) ligefrem ordstilling er det også **det almindeligste i hovedsætninger**:

Han kommer hvert år med æbler til os.

Han købte bilen på afbetaling.

OMVENDT ORDSTILLING

Omvendt ordstilling forekommer **kun** i **hovedsætninger**, nemlig i følgende tre tilfælde:

- a) **spørgende sætninger**, hvor grundledet ikke er et spørgende stedord:
Kommer du ikke snart?
Købte han bilen kontant?
Hvem har købt bilen?
- b) hvis der står en **bisætning** foran hovedsætningen:
Når du kommer, skal vi rigtig have det sjovt.
Hvis du forlader mig nu, begår jeg selvmord.
- c) hvis man stiller et **biled** først i sætningen:
Nu kommer han vist.
Klokken to om natten hørte vi politiet komme.

ØVELSE 24:

Lav omvendt ordstilling i følgende sætninger.

Vi hørte politiet komme klokken to om natten. Jeg begår selvmord, hvis du forlader mig. Han købte bilen kontant. De kommer nu. Han har solgt sit hus. Vi skal se Christiansborg, når vi kommer til København. Han bestod sin eksamen for to år siden. Der bor mange mennesker i London. Han

gik på arbejde, selvom han var syg. Hun gik, da jeg kom. Han løb tre kilometer hver morgen. Vi går i Tivoli bagefter.

PLACERING AF *IKKE* OG ANDRE SMÅ BIORD/ADVERBIER

§ 46.

1. Placering i hovedsætninger

- a) biordet placeres efter **grundled + udsagnsled**, hvis sidstnævnte er usammen-sat:

Han skriver **aldrig** breve.

Hun læser **dog** aviser.

- b) biordet placeres efter **hjelpeudsagnsordet** ved sammensatte udsagnsled

Han har **aldrig** skrevet breve.

Hun har **ikke** læst aviser.

- c) hovedsætninger der indledes med *bare, blot, gid, mon* placerer biordet **mellem grundledet og udsagnsordet**:

Bare han **ikke** kommer tilbage.

Gid han **aldrig** kontakter os mere.

Mon hun **alligevel** gør det.

§ 47.

2. Placering i bisætninger

- a) biordet placeres mellem grundledet og udsagnsleddet:

Han sagde, at han **ikke** kom før på søndag.

Hvis du **altid** beklager dig, er der ingen, der kan lide dig.

Hvis man **aldrig** har prøvet at sulte, ved man ikke, hvad det vil sige.

ØVELSE 25:

Indsæt biordene: ikke, altid, aldrig, dog, ofte, også, snart, jo.

1. I hovedsætninger:

Bare de kommer. Han reparerer bil. Hun kommer. Jeg kan huske hendes adresse. Mon han har solgt sin bil. De bruger vist mange penge, men de har råd til det. Hun har engang været en smuk kvinde. Han har ballade med sine medarbejdere. Familien Jensen har købt ny bil. Priserne bliver forhøjet, siges det. Han har malet billedet selv.

2. I bisætninger:

Hun sagde, at hun ville sige det til de andre. Da han var træt, gik han i seng klokken 8 om aftenen. Hun blev ikke gift med Peter, fordi han drak. Hun købte en kjole, som hun kunne lide. Hvis han kom, ville hun blive glad. Hun spurgte, hvor jeg havde fået den store bule i hovedet. Hun spurgte, om jeg kom i klubben.

VII. BINDE- ORD

KONJUNKTIONER

§ 48.

1. DA/NÅR

- a) *da* anvendes om den enkelte handling i fortiden.

Da de kom ud til brandstedet, var ilden allerede slukket.

Da vi nåede derhen, var hun gået.

NB. *da* anvendes også om årsag: da han ikke selv kunne komme, sendte han sin kone i stedet.

- b) *når* anvendes

1) om den gentagne handling i nutid og datid

2) om fremtid

3) om begrundelse

Når avisdrengen kommer om morgenen, ser han altid så glad ud.

Når man skulle høste i gamle dage, foregik det med håndkraft. Læs den bog, når du engang får tid.

Når du lover mig det, er jeg rolig.

ØVELSE 26:

Indsæt da/når

..... hans far døde, måtte han køre firmaet videre selv. mælkeemanden kommer om morgenen, er jeg allerede vågen. jeg bliver stor, vil jeg være pilot. man fik tuberkulose før i tiden, betød det ofte den visse død. hun var en dygtig sekretær, ville hendes chef nødig af med hende. han kommer hjem fra arbejde, tager han sig øl fra køleskabet. han kom hjem fra arbejde, tog han sig en øl. piger er mere flittige i skolen, skyldes det nok, at de er mere artige end drengene.

§ 49.

2. HVIS/OM

- a) *hvis* bruges om **betingelse**:

Hvis du kommer nu, kan vi køre straks.

- b) *om* bruges **spørgende**:

Jeg spurgte hende, om hun ville med.

ØVELSE 27:

Indsæt hvis/om

Jeg ringer til dig jeg får tid. Hun vidste ikke det kunne lade sig gøre. Ved du han kommer? Kan De sige mig denne bus kører

til Rådhuspladsen. Jeg bliver vred, du gør
det igen. Jeg må jo klare mig uden din hjælp,
du ikke vil hjælpe mig. Jeg tror lige, jeg vil spørge,
. . . . hun kommer i aften.

STIKORDS- REGISTER

Der henvises til paragraffer

al	26	grov	10
alt hvad	19	grøn	10-11
and	4	går	35
anden	28	gås	4
bestemt		(de) handlende . . .	32
kendeord	1, 5, 6		
bindeord	48-49	have	38
biord (ægte)	14	henførende	19
biord		hjælpeud-	
(uægte)	16	sagnsord	38
biords			
placering	46-47	hurtigst	12
blive	38	hvad for en	18
blive-lideform	42	hver	27
blå	9, 11	hvis	49
bog	4	ikke	46-47
bydemåde	34	ind/inde	15
bær	3	ingen	24
da	48	intet	24
dansk	9	kasus	7
datid	36-37	køn	2
datid (-ede)	36	kort tillægsform . .	33
datid (-te)	36	lang tillægsform . .	32

datid			
(uregelmæssig) ..	37	lideform	41-42
den (her)	20	ligefrem	
		ordstilling	44
denne	20	lille	9
det (her)	20	man	29
dette	20	mand	4
din	17	meget	25
disse	20	mere/mest	
		gradbøjning	14
en/et	1	min	17
én(s)	29	mus	3
er/har	39	mødes	42
flertal		mådesud-	
(navneord)	3-4	sagnsord	43
fod	4	nat	4
fremtid	40	navneform med	
		<i>at</i>	30
førdatid	39	navneform	
		uden <i>at</i>	13
førnutid	39	navneord	1-7
gammel	12-14	nogen	23
gradbøjning	12-14		